

**EDEBİYAT TARİHİMİZDE DERGİLER
VE
REVNAK MECMUASI¹**

*Didem ARDALI BÜYÜKARMAN**

ÖZET

Tanzimat'la beraber şekillenen yeni edebiyat, gazete ve mecmualarda edebî eserlerin tefrika edilmesi ile gelişmiş ve bu yolla okuyucuya ulaşırken kitabın işlevini de üstlenmiştir. Bu nedenle edebiyat tarihi yazılırken yahut bir edibin eserleri derlenirken bakılacak ilk yer öncelikle eski harfli gazete ve mecmualar olmalıdır. Edebiyat tarihimizin aydınlatılmasında önemli bir yere sahip süreli yayınlardan biri de Revnak mecmuasıdır. Bu çalışmada Revnak mecmuasının; Emin Nihad Bey'in, Şair Osman Nevres'in, Edhem Pertev Paşa'nın ve Recaî-zade Mahmut Ekrem'in külliyatlarına katkıları ve Osmanlı süreli yayınlarının taranıp dizinlerinin çıkarılmasının yeni edebiyat tarihimiz için önemi üzerinde durulacaktır.

Anahtar Kelimeler: Revnak mecmuası, Emin Nihad Bey, Osman Nevres, Edhem Pertev Paşa, Recaî-zade Mahmut Ekrem

**PERIODICALS IN OUR LITERARY HISTORY
AND
REVNAK MAGAZINE**

ABSTRACT

New Turkish literature has been shaped with the Tanzimat. Newspapers and magazines publish works of

¹ Bu makale; Yıldız Teknik Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Koordinatörlüğü tarafından desteklenen proje dâhilinde kaleme alınmıştır.

* Öğretim Gör., Yıldız Teknik Üniversitesi, Yeni Türk Edebiyatı Ana Bilim Dalı, dbuyuk@yildiz.edu.tr

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/8 Fall 2009*

literary journals have led to assume the function of the book. Therefore, when writing of literary history or a first place to look at whether the works are being compiled must first Ottoman periodicals. Has an important place in our literary history periodicals is one of the Revnak magazine. In this study, Emin Nihad's, Osman Nevres's, Edhem Pertev Pahsa's and Recai-zade Mahmut Ekrem's works will be introduced which were remained in the magazine's Revnak. And also index of periodicals scanned the interests of the Ottoman literary history for our new importance will be emphasized.

Key Words: Revnak magazine, Emin Nihad Bey, Osman Nevres, Edhem Pertev Paşa, Recai-zade Mahmut Ekrem

İlk resmi gazete olan **Takvim-i Vekayi**'nin 1831 yılında yayınlanmasından harf devriminin 1928 yılındaki ilanına kadar geçen 97 yıl süresince 2000'e yakın gazete ve mecmuanın yayınlandığı tahmin edilmektedir. Eksiksiz bir Türk Edebiyatı tarihi oluşturmanın gereklerinden biri de eski harfli gazete ve mecmuaların taranıp sağlıklı bir dökümünün yapılması işidir; çünkü Tanzimat sonrasında gelişen mecmua ve gazeteler, genellikle dönem edebiyatçılarının eserlerinin yayımlandığı ilk yerlerdir. Bu yayınlarda edebiyat tarihlerimizin göz ardı ettiği kadın yazarlarımızın kitaplaştırılma şansı bulamamış tefrikalarıyla karşılaşmak mümkün olduğu gibi, haklarında son nokta konmuş birçok önemli yazarımızın da hiç görülmemiş eserlerine tesadüf edilebilir.

Tanzimat sonrası gelişen gazete ve mecmualar, bir yandan dönemin sosyal hayatındaki değişimleri yansıtırken bir yandan da Türk edebiyatının doğru yazılmasında önemli bir yer işgal eder. Tanpınar "Bu devirde gazete hemen tüm yeniliği idare eder." yorumunu yapar. Gazetenin işlevini açıklarken de onun, yeni nesil için bir okul olduğu fikrinde odaklaşır: "Hiçbir yerde gazete bizdeki role benzer bir rol oynamamıştır. Başka yerlerde o, düşüncenin daha geniş surette topluma yayılması için seçtiği hareket sahalarından biridir. Arkasında bütün cemiyet müesseseleri ve devam hâlinde olan, hayatla daima münasebetdar bir düşünce dünyası vardır. Bizde ise bütün işaretler oradan gelir. Kalabalık onun etrafında kurulur.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/8 Fall 2009*

Okumayı o yayar. Mekteplerin uzak bir gelecek için hazırladığı ocağı o tutuşturur.”²

Tanzimat’la beraber şekillenen yeni edebiyat, gazete ve mecmualarda edebî eserlerin tefrika edilmesi ile gelişir ve bu yolla okuyucuya ulaşırken Tanpınar’ın deyişiyle kitabın işlevini de üstlenir. Bu nedenle edebiyat tarihi yazılırken yahut bir edibin eserleri derlenirken bakılacak ilk yer öncelikle eski harfli gazete ve mecmualar olmalıdır. Bu yayınlar çeşitli kütüphanelerde dağınık, bazen eksik koleksiyonlar halinde bulunsalar da sürekli göz önünde olmalarına rağmen, içerik yönünden tam olarak incelenmemiş, dizinleri yapılmamıştır. Son otuz yıldır üniversitelerimizin bünyesinde süreli yayınlar üzerine yapılan tezler de genellikle yapıldıkları üniversitelerin kütüphanelerinde araştırmacıların ilgisinden mahrum kalmış ve edebiyat tarihimizin yeniden şekillenmesinde gerekli ilgiyi göstermemişlerdir.

Edebiyat tarihimizin aydınlatılmasında önemli bir yere sahip süreli yayınlarından biri de **Revnak** mecmuasıdır. Sözlük anlamı; parlaklık, güzellik, tazelik, süs demek olan **Revnak**, 1290 (1874/1875) yılında yayın hayatına başlamış bir Tanzimat dönemi mecmuasıdır ve içeriğindeki önemli bilgilerle edebiyat tarihimize katkılarda bulunup araştırmacılara yeni ufuklar açabilir.

Hasan Duman’ın **Osmanlı-Türk Süreli Yayınları ve Gazeteleri (1828-1928)**³ adlı çalışmasında, **Revnak** mecmuasının toplam 11 sayı çıktığı bildirilmektedir. Derginin kütüphanelerimizdeki mevcut sayısı da budur. **Revnak** mecmuasının Atıf Efendi Kütüphanesi, İSAM ve Millet Kütüphanelerinde bazı sayılarına rastlanmakla beraber İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı, Atatürk Üniversitesi Merkez Kütüphanesi ve Milli Kütüphane’de tam takımı (yani 11 sayı) bulunmaktadır.⁴ Derginin 11. ve son sayısında herhangi bir kapanma havası olmadığı gibi bazı yazıların sonunda “mabadi var” ibaresi bulunmaktadır. Bu nedenle derginin neden ve ne sebeple yayın hayatına son verdiği meçhuldür. Mecmuanın bilinen 11 sayısının dışında yayınlanmış başka sayılarının olabileceği de ihtimal dâhilindedir. Yani **Revnak**’ın sadece 11 sayı çıktığından emin olmak bile o kadar da kolay değildir.

²Ahmet Hamdi Tanpınar, **XIX. Asır Türk Edebiyatı Tarihi**, Yayına Hazırlayan: Abdullah Uçman, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2006, s. 231.

³Hasan Duman, **Osmanlı-Türk Süreli Yayınları ve Gazeteleri (1828-1928)** 2. Cilt, Enformasyon ve Dokümantasyon Hizmetleri Vakfı, Ankara 2000, s. 703.

⁴Atıf Efendi Kütüphanesi: 4 ve 9. sayılar; İSAM: 1’den 9 kadar olan sayılar; Millet Kütüphanesi: 6. sayı.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/8 Fall 2009*

Revnak mecmuası 17x24 cm. boyutlarındadır ve kapağın sağ üst köşesinde “cüz’ – numara” kaydı ile sol köşesinde “bir nüshası 50 paradır” (9. sayıdan sonra 100 para) kaydı bulunmaktadır. Yine kapakta eser ibaresinin altında Nuri imzası görülmektedir. “Mevâdd-ı Münderice” başlığı altında ise mecmuanın içindeki bazı yazılar, sayfa numarası verilmeden yalnızca “ünvân” (yazar adı) ve “esâmi” (yazının ismi) verilerek listelenmiştir. Ortalama 16 sayfa çıkan ve aynı zamanda resimli olan mecmuanın sayfa numaraları her sayıda birbirinin devamı şeklinde sıralanmıştır. Mecmanın 7. ve 8. sayıları birlikte basılmış ve bu toplu baskı 24 sayfa olarak çıkmıştır. Tüm sayıların ilk sayfasında okuyuculardan yazı beklendiği belirtilir:

“(Revnak’a) lûtfen muâvenet gösterecek zevât-ı hamiiyet-simât edebiyata müteallik ve nâfi’ asârı imzalı olarak Çenberlitaş’ta tömbekici Celil Ağa ve Bahçekapı’da tömbekici Hasan Ağa ve Sultan Ahmet civarında (Tasvîr-i Efkâr) matbaasına gönderir ise kabul olunur sahib-i eser imzasının ilan olmamasını arzu eder ise imzasızca neşredilir.”

Derginin yayın politikası yine her sayının birinci sayfasında “Vazife” başlığı altında şu şekilde belirtilmiştir:

“Maârif ve edebiyata müteallik her gûna mebâhis ve letâifi şâmil olup terâcim-i ahvâl ile makâlât-ı müfide ve nafiayı hâvi olacaktır.”

İncelediğimiz nüshaların hiçbirinde ay ve gün belirtilmemiştir. Ancak dönemin bir diğer dergisi Mehmet Cemil’in çıkardığı **Sandık** mecmuasının, Kânunuevvel 1290 (1874/1875) tarihli ikinci nüshası incelendiğinde **Revnak**’ı tanıtan “Tebrik” başlıklı bir yazı yayımlandığı görülür.⁵ Bu tarih göz önüne alındığında, **Revnak**’daki 1290 tarihinin de Rumi olduğu düşünülebilir. Böylece **Revnak**’ın çıkışı Miladi 1874/1875 tarihlerine denk düşer. İlk 8 sayısı

⁵ “Revnak namıyla edebiyat ve maârif ve sair asâr-ı müfideyi hâvi olmak ve ilk nüshası gibi ara sıra çıkarılmak üzere Nuri Bey’in neşrine ibtida ettiği risalenin birinci cüzü manzûr-ı âcizânem oldu. Mündericâtü fûnûn ve edebiyat-ı beliga ve fikarât-ı mütenevvia ile Rodos cezaresinin ve Mancester’da mukaddema inşâ olunan sergi-i umuminin resimleridir. Her şeyden bahseden risalelerinin umuma şümulü olan fevâidi müstagni-i ta’dâd ve beyandır. Elden geldiği mertebe –velev bir cüz’-i la-yetecezzâ olsun- vatan ve vatandaşlarının istifadesine gayret her şahıs için vâcibe-i zimmettir. Erbâb-ı kalemin de hissesine isabet eden işte bu hizmet yani herkesin istifadesine mahsus risaleler neşrine sarf-ı makderettir. Bu yolda risaleler ne kadar çoğalır ise halkın da istifadesi o nispette terakkî bulur. Ona binaendir ki iktidarsızlığımla beraber mücerred *Sandığımda* mahfûz bulunan bazı asâr-ı nadirenin tab’ ve neşri hizmetinde bulunuyorum. Velhasıl Mir mûmâ-ileyhi şu yolda vuku bulan himmet ve gayretlerinden dolayı an-samîm tebrik ederim.” **Sandık**, Sayı: 2, (Kânûn-ı Evvel 1290, 1874/1875), s. 28.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/8 Fall 2009*

Tasvir-i Efkâr matbaasında basılan mecmuanın ilk sayısından itibaren “bu nüsha gibi ara sıra çıkarılacaktır” ibaresi bulunur. 6. sayıdan sonra ise tarih 1291 (1875/1876) olur. Derginin 9. ve 10. sayıları Zartaryan Fabrikasında, 11. sayı ise Kırkambar matbaasında basılmıştır. 11. ve son sayının üzerindeki tarih ise 1292’dir. Hiçbir sayının üzerinde günlük, haftalık ya da aylık ibaresi bulunmamaktadır.

İçeriği incelendiğinde toplam 184 sayfalık bu mecmuanın, edebiyat tarihimiz içinde son derece önemli bir yeri olduğu anlaşılmaktadır. Öncelikle **Revnak** mecmuasının edebiyat tarihimizde karanlıkta kalmış, yanlış yorumlanmış ya da hiç görülmemiş, dolayısıyla öğrenilememiş bilgilerin kaynağı, üstelik ilk elden kaynağı olduğu görülür.⁶ Bunları şu şekilde sıralayabiliriz:

1. Türk edebiyatı tarihinde **Müsâmeretnâme** yazarı olarak bilinen ve hakkında çok fazla bilgi bulunmayan Emin Nihad Bey’in iki makalesi **Revnak**’ta yer almaktadır.

2. Şair Osman Nevres’in kitaplarına girmemiş gazel ve kasideleri ile araştırmacıların şüpheyle yaklaştıkları ve kimi zaman varlığını inkâr ettikleri “Külbe-i Ahzân” isimli eserinin tefrihası **Revnak**’ta yayımlanmaya başlar.

3. Edhem Pertev Paşa’nın Voltaire’den çevirdiği ve araştırmacıların, İbnülemin Mahmut Kemal İnal’ın **Son Asır Türk Şairleri** kitabı dışında başka yerde bulunmadığı kaydı düştükleri tercüme şiiri, ilk kez **Revnak**’ta yer alır.

4. Son olarak Recaî-zade Mahmut Ekrem’in bazı şiirleri **Zemzeme** serisinden önce **Revnak**’ta yayımlanmıştır.

Öncelikle Emin Nihad’tan başlarsak...

Müsâmeretnâme, 1870’li yıllarda Ahmet Midhat Efendi’nin **Letaif-i Rivâyât** serisi ile aynı dönemde neşredilen ilk telif hikâyelerden sayılır.⁷ Ancak eser ve yazarı üzerine çalışma yapmış araştırmacıların birleştikleri ortak nokta Emin Nihad’ın hayatı hakkındaki bilginin çok az olduğudur. **Müsâmeretnâme** üzerine çalışan ve yazar hakkında yegâne bilgileri veren M.İsmet Uzun, yazarın Yusuf Neyir’in kaleme aldığı **Gülzâr-ı Hayâl** isimli esere yazdığı takrizden yola çıkarak, Mektûbi-i Hariciye Maârif-perverân-ı

⁶ **Revnak** mecmuasının tüm sayılarının içeriği ve dizini bir başka yazıda ayrıntıları ile ele alınacaktır. [y.n]

⁷ Orhan Okay, **Batılılaşma Devri Türk Edebiyatı**, Dergâh Yayınları, İstanbul 2005, s. 100.

Hulefâsından olduğu kaydını düşer.⁸ **Müsâmeretnâme** üzerine çalışma yapmış diğer araştırmacılar da Emin Nihad'ın hayatı ve diğer eserleri hakkında M.İsmet Uzun'un verdiği bilgilerin ötesine geçmezler.⁹ Emin Nihad'ın hayatıyla ilgili son bilgileri ise Selim İleri'den öğreniyoruz. Ahmet Arif Paşa'nın güncesinden çıkan bu yeni bilgilere göre; Emin Nihad, Hazine-i Hassa Emlâk-i Hümâyûn Başmühendisi Ahmet Arif Paşa'nın babasıdır ve asıl adı Mehmed Emin olup Nihad ismi, kalem mahlasıdır.¹⁰ Ancak bu son bulguların içinde de Emin Nihad'ın **Müsâmeretnâme** dışında herhangi bir eserine gönderme yapılmaz.

Oysa **Revnak** mecmuası incelendiğinde 3. ve 4. sayılarda Emin Nihad'ın iki yazısı ile karşılaşılır. "İspanya Canavarları" isimli yazı 1290 tarihli (1874/1875) 3. sayıda (s. 34-43) basılmıştır ve İspanya'daki boğa güreşleri hakkında bilgi veren uzun bir makaledir. Yazının sonunda dergi yönetimi: "Üdebâ-yı asırdan Müsâmeretnâme sahibi Emin Nihad Beyefendi'nin hayretengiz makaleleri burada hitâm bulmuş ise de şâyân-ı mütâlaa bir zeyl-i mahsusu daha vardır ki gelecek cüze derc olunacaktır." diyerek okuyucuya haber verir. Yazının ortasında İspanyol boğa güreşlerini arenada gösteren bir de fotoğraf yer almaktadır. 1290 tarihli (1874/1875) 4. sayıda (s. 50-56) yayımlanan diğer yazının başlığı ise "Teshîr-i Bahâyim"dir. Yabani hayvanları ehlileştirme yollarını anlatan bu yazının ortasında da yine konuyla ilgili bir fotoğraf basılmıştır.

Revnak mecmuasını edebiyat tarihimiz açısından önemli kılan diğer bir noktada da Osman Nevres'in daha önce bilinmeyen ve gözden kaçmış eserlerine yer vermesidir. Bunlardan bizce en önemlisi "Külbe-i Ahzân"dır. **Divan**'ının sonunda "Muhtıra-i Nâzım" kısmında, "Külbe-i Ahzân" isimli eserinin varlığına değinen, doğrudan doğruya Osman Nevres'in kendisidir.¹¹ İbnülemin Mahmut Kemal İnal **Son Asır Türk Şairleri**'nde bu eserden tek bir satırla

⁸ Emin Nihad Bey, **Müsâmeretname Gece Hikayeleri**, Yayına Hazırlayan: M. İsmet Uzun, Tercüman 1001 Temel Eser, İstanbul [t.y.], s. 15-16.

⁹ Emin Nihad, **Müsâmeretname**, Yayına Hazırlayanlar: Dr. Sabahattin Çağın-Dr. Fazıl Gökçek, Özgür Yayınları, İstanbul 2003, s. 11., Emin Nihad Efendi, **Müsâmeret-nâme**, Yayına Hazırlayan: Yrd. Doç. Dr. Salih Okumuş, Şûle Yayınları, İstanbul 2002, s. 18.

¹⁰ Selim İleri, "Müsâmeretnâme'nin Bilinmeyen Yazarı", Zaman Gazetesi, (04 Nisan 2009, Cumartesi).

¹¹ "Asâr-ı mezkûrenin tab'ı esnasında eğerçi zamanın göstermiş olduğu bazı gavâil-i vakia sûra't-i tab' u tertibine mâni olmuş ise de yine mesai-i lâzime elden bırakılmayıp lehü'l-hamd hitâmı müyesser olmuş ve gavâil-i mezkûreden bazı Külb-i Ahzân nâm 'âcizânemde muharrer bulunduğu cihetle tafsilinden sarf-ı nazar kılınmıştır." Osman Nevres, **Divan**, Matbaa-i Amire, İstanbul 1290, s. 332.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/8 Fall 2009*

bahseder.¹² İbnülemin'in "Külbe-i Ahzân"dan alıntı yapması da onun eseri gördüğünün bir kanıtıdır. Fevziye Abdullah Tansel ise İbnülemin'in bu eserden bahsederken risale kelimesini kullanmasından yola çıkarak "Külbe-i Ahzân"ın eski mecmualardan birinde tefrika edilen ve kendi hayat hikâyesinden bahseden bir eser olduğu kaydını düşer.¹³ Osman Nevres'in Türk edebiyat tarihinde yeniden görünür kılınmasını sağlayan en önemli çalışma ise M.Kayahan Özgül'e aittir.¹⁴ Özgül hem yazarın hayat hikâyesini Cumhuriyet sonrası okuyucusuna eksiksiz iletmeyi başarmış hem de yazarın eserlerini ortaya çıkararak tanıtımını yapmıştır. Ancak kendinden önceki araştırmacılarla birleşmediği bir nokta vardır ki o da "Külbe-i Ahzân" üzerindedir. Özgül, İbnülemin ve Fevziye Abdullah Tansel'in aksine "Külbe-i Ahzân"ın bir risale-i mevkutede olmadığını yani bir dergide / mecmuada yayımlanmadığını, tüm araştırmalarına rağmen eserin matbû ya da yazma bir nüshası ile de karşılaşmadığını belirtir.¹⁵ Son olarak Bayram Ali Kaya'nın **Osman Nevres ve Divânı** isimli çalışmasında "Külbe-i Ahzân" üzerinde durularak önceki araştırmacıların bulguları aynen tekrarlanır.¹⁶

Yukarıda da belirttiğimiz gibi **Revnak** mecmuası Osman Nevres külliyyatının eksiklerini tamamlamak açısından önemlidir. İbnülemin ve Fevziye Abdullah Tansel'in isim zikretmeden, eski mecmuaların birinde tefrika edildiğini dolaylı olarak belirttikleri "Külbe-i Ahzân"ın da ev sahibi **Revnak** mecmuasıdır. Derginin 1291 tarihli (1875/1876) 10. sayısında (s. 149-150) başlayan tefrika "alt tarafı var" kaydıyla devamının geleceği haberi ile son bulur. Ancak 11. sayıda tefrika devam etmez. Zaten derginin elimizdeki tüm koleksiyon sayısı bu kadar olduğu için "Külbe-i Ahzân"ın akıbeti hakkında bilgimiz "şimdilik" kaydıyla sınırlıdır. En azından varlığı hakkındaki şüpheler **Revnak** sayesinde ortadan kalkmıştır.

Şair Nevres, "Külbe-i Ahzân"ın başında kendinden tevazu ile bahsederek kaleme aldığı bu eserinde geçmiş günlerinden bahsedeceğini okuyucuya bildirir:

"Bikesliği nevresliğinden daha meşhur olan kemîne-i nevres eğerce kendinde bir hüner ve değerli bir eser göremediği cihetle "Bâr-

¹² İbnülemin Mahmut Kemal İnal, **Son Asır Türk Şairleri**, 3.bsk, Dergâh Yayınları, İstanbul 1988, s. 1189.

¹³ Fevziye Abdullah Tansel, "Osman Nevres", **MEB İslam Ansiklopedisi** C.9, Millî Eğitim Basımevi, İstanbul 1988, s. 232.

¹⁴ M. Kayahan Özgül, **Osman Nevres Hayâtı ve Eserleri**, Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1999.

¹⁵ a.g.e., s. 41-42.

¹⁶ Bayram Ali Kaya, **Osman Nevres ve Divânı**, Gökkuşe Yayınları, İstanbul 2007, s. 39.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/8 Fall 2009*

mend olmaz imiş nahl-i ümid ü emeli Tâli'î böyle olurmuş üdebanın aaleb" neşidesiyle zamaneden şikayet yolunda söz söylemeye hayâ etmiş ise de mesele hakikaten dilsûz ve ziyadesiyle ciğerdüz olmakla (...) Külbe-i Ahzân ünvanıyla makâlât-ı rakika-i atiyeyi serd ü sec' makamında ihtizaza kıyâm etmiş de şöyle ki bin iki yüz altmış dört sene-i hicriyesinde teşekkül eden halden hale tahavvül eden altıncı Ordû-yi hümâyûn müşiri devletli Abdülkerim Nadir Paşa Hazretleri refakatiyle Bağdat'a gitmiş (...)"

Osman Nevres'in¹⁷ **Revnağ**'da yayımlanan eserleri "Külbe-i Ahzân" ile sınırlı değildir. Şairin 1290 (1874/1875) tarihli 5. sayıda, (s. 69-71) Sâmi Paşa hazretleri için yazmış olduğu bir tezkiresi yayımlanır. Tezkire okuyucuya şu şekilde sunulur: "İkinci Ordu-yı Hümâyûn muhâbecisi sâbık saadetlü Nevres Efendi'nin devletlü Sâmi Paşa Hazretlerine yazdığı tezkirenin suretidir." Yine 5. sayıda (s. 71) "Düşse âhım zülfüne perçîn olur zincirden / Aks-i ruhsâr-ı cünûn rengîn olur zincirden" matla'ı ile başlayan "zincirden" redifli sekiz beyitlik gazeli yayımlanır.

6. sayıda ise 1291 (1875/1876) (s. 82-84) Osman Nevres'in Hüseyin Paşa için kaleme aldığı "Ey âsaf-ı muallâ düstûr-ı âlem-ârâ / Dünya seninle ferruh, ferruh seninle dünya" beyti ile başlayan kasidesi yayımlanır. Bu kaside mecmuanın, "Zât-ı 'âli-yi vekâlet-penâhın makâm-ı sadâreti teşriflerinden dolayı yegâne-i rûzigâr dinmeğe bi-hakkın sezâ-vâr olan şair-i meşhur saadetlü Nevres Efendi'nin tanzîm ve takdîm eyledikleri kasidedir" sunuşuyla tanıtılır. Şiirin sonuna 1290 (1874/1875) tarihi atılmıştır. Kasidenin ardından şairin bir de 1291 (1875/1876) senesi için tarih düşürdüğü kıt'a-i kebîresi yayımlanır (s. 84). Ayrıca yine 6. sayıda (s. 85-89) Osman Nevres'in, Şurâ-yı Devlet reisi Yusuf Kâmil Paşa'nın Mısır'ı teşriflerinde takdîm eyledikleri arızanın sureti de "mektup" başlığı altında okuyucuya sunulur.

Birlikte basılmış 1291 (1875/1876) tarihli 7. ve 8. sayılarda da yine (s. 98-107) Osman Nevres'in, "Sözüm" redifli kasidesi; "Saadetlü Nevres Efendi'nin tanzîm eylediği "Sözüm" kasidesinin ne cihetle takdîm olduğuna dair muhayyel ve şâirâne kaleme aldığı makale-i latifedir." başlığı altında ve yazarın kaleme aldığı makalenin ardından yayımlanır.

Yukarıda saydığımız şiirlere, yazarın **Divan**'ında da, **Evrâk-ı Nâdire** isimli eserinde de rastlayamadık, ayrıca Osman Nevres

¹⁷Osman Nevres'in hayatı ve İkinci Ordu-yı Hümâyûn muhâbeciliği görevine getirilmesi ile ilgili bilgiler için bkz; M. Kayahan Özgül, **Osman Nevres Hayâtı ve Eserleri**, s. 21.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/8 Fall 2009*

hakkında çalışma yapmış araştırmacıların da bu şiiirlerden söz etmediklerini gördük.

M. Fâtiğ Andı'nın kapsamlı çalışması **Servet-i Fünûn'a Kadar Yeni Türk Şiiirinde Şekil Değişmeleri** isimli kitabında Osman Nevres'in şiiirlerinin ismi zikredilmişse de şiiirlerin edebiyat tarihlerimizde adı geçen şair Nevreslerden hangisine ait olduğu üzerine bir bilgi verilmemiş, sadece "Nevres" veya "Nevres Efendi" kaydı düşülmüştür.¹⁸ Ayrıca Andı'nın çalışmasında "Kaside-i Sözü" şiiirinin de yazarı belirtilmemiş sadece "(...)" ifadesi kullanılmıştır.¹⁹

Tanzimat sonrası şiiir geleneğinin başlangıcında Batı edebiyatından yapılan çevirilerin önemi konusunda edebiyat tarihçilerimiz hemfikirdir. 1859'da Münif Paşa'nın **Muhâverât-ı Hikemiye**'si Fénelon, Fontenelle ve Voltaire'den topladığı mensur diyaloglardan oluşurken Şinasi'nin **Tercüme-i Manzûme**'si Racine, Lamartine, La Fontaine, Gilbert ve Fénelon'un yer aldığı nazım parçalarından oluşur. Yeni Türk şiiirinin oluşmasında etkin role sahip bu eserlerin ardından 1870 yılında Edhem Pertev Paşa'nın Victor Hugo'dan yaptığı ve edebiyat tarihimizde "Tıfl-ı Nâim" olarak bilinen şiiiri gelir ki Paşa'nın bu çevirisi dönem mecmualarından **Hakâyıku'l-Vekâyi**'de, 8 Ramazan 1287/1870'de yayımlanmıştır.²⁰ Ardından Rousseau'dan "Bekâ-yı Hayat" tercümesi **Cüzdân** mecmuasının birinci sayısında 1289/1872'de yayımlanır.

Edhem Pertev Paşa bu yıllarda Voltaire'den de bir şiiir çevirir. Bu eser, edebiyat tarihlerimizde "Voltaire'in Bir Münâcâtının Tercümesi" olarak bilinen şiiiridir ve şimdiye kadarki edebiyat tarihlerimiz bu şiiirin ilk kez nerede yayımlandığının kaydını vermez. Tercüme hakkında ilk bilgi İbnülemin Mahmut Kemal İnal'ın **Son Asır Türk Şairleri**'ne dayanır.²¹ İbnülemin, Paşa'nın bu şiiirini nereden aldığını belirtmez. Ayrıca **Yeni Türk Edebiyatı Antolojisi I**²² isimli çalışma da bu tercümeyi İbnülemin'den iktibas ile ve aynı adla alır. Mustafa Nihat Özön ise **Son Asır Türk Edebiyatı Tarihi**'nde, Pertev Paşa'nın üç şiiir tercümesinden biri olan Voltaire tercümesinin artık unutulmuş gibi olduğunu belirtir, ancak o da tercümenin ne zaman ve nerede yayımlandığına dair bir bilgi

¹⁸ M. Fâtiğ Andı, **Servet-i Fünûn'a Kadar Yeni Türk Şiiirinde Şekil Değişmeleri**, Kitabevi, İstanbul 1997, s. 86, 111, 196.

¹⁹ a.g.e., s. 111, 104.

²⁰ Ahmet Hamdi Tanpınar, **XIX. Asır Türk Edebiyatı Tarihi**, s. 244.; İsmail Parlatır, "XIX. Yüzyıl Türk Şiiiri", **Türk Dili**, Sayı: 481-482, (Ocak-Şubat 1992), s. 5.

²¹ İbnülemin Mahmut Kemal İnal, **Son Asır Türk Şairleri**, s. 1334.

²² **Yeni Türk Edebiyatı Antolojisi I**, Yayına Hazırlayanlar: Mehmet Kaplan-İnci Enginün-Birol Emil, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul 1974, s. 477.

vermez.²³ Edhem Pertev Paşa üzerine çalışma yapmış Nazlı Rânâ Gürel, ilk tercümeleden olması dolayısıyla önem arz eden bu şiirin yalnızca **Son Asır Türk Şairleri**'nde bulunduğunun kaydını düşer.²⁴ Nurettin Öztürk'ün, "XIX. Yüzyıl Türk Edebiyatında Voltaire Ve Rousseau Çevirileri", isimli makalesinde de Voltaire'in münacatıyla ilgili **Son Asır Türk Şairleri** referans gösterilir.²⁵

Ali İhsan Kolcu ise Edhem Pertev Paşa'nın **Cüzdân** mecmuasının 1289 (1872/1873) tarihli 1. sayısında ve **Mecmua-i Ebüzzîya** dergisinin 15 Zilhicce 1297/1880 tarihli 7. sayısında "Kıt'a" başlığı altında François Marie Voltaire'den tercüme edilen bu şiirin yayımlandığını belirtir.²⁶ Oysaki dergilerin orijinaleri incelendiğinde **Cüzdân**'ın 1 numaralı sayısında yayımlanan şiirin başka bir şiir olduğu görülür. Gerçekte bu şiirin, "Jean Jacques Rousseau'nun bir kıt'asının tercüme-i manzûmesidir" başlığı altında "Hâb-ı pür ıstıraptır bu hayat / Doğmuşuz ölmek üzere vâhayfâ / Var ise zerre zerre zevkiyât / Ânı da kahr-ı dehr eder ifnâ" ile başlayan ve edebiyat tarihlerimize "Bekâ-yı Hayat", "Hayat", "Bekâ-yı Ruh" isimleriyle girmiş beş kıtalık şiiri olduğu anlaşılmaktadır.²⁷ **Cüzdân** mecmuasının kütüphanelerimizde mevcut olan tek sayısı tarandığında dergide Voltaire'den hiç şiir tercümesine rastlanılmaz. **Mecmua-i Ebüzzîya**'nın 1297/1880 tarihli 7. sayısı incelendiğinde ise "Voltaire'in hâl-i ihtizârında söylediği bir kıt'anın nazmen tercümesi" başlığı altında şiirin, tercüme eden belirtilmeden yayımlandığı görülür.²⁸

Yukarıdaki bilgilerin ışığında Edhem Pertev Paşa'nın Voltaire'den yaptığı tercümesinin yayımlandığı ilk yer, şimdiye kadar araştırmacıların gözden kaçırdıkları **Revnak** mecmuasının 1291 (1875/1876) tarihli 6. sayıdır (s. 94). Şiir okuyucuya: "Pertev

²³ Mustafa Nihat Özön, **Son Asır Türk Edebiyatı Tarihi**, Maarif Matbaası, İstanbul 1941, s. 56.

²⁴ Nazlı Rânâ Gürel, **Bir Osmanlı Aydını İbrahim Edhem Paşa**, Berikan Yayınları, Ankara 2004, s. 132.

²⁵ Nurettin Öztürk, "XIX. Yüzyıl Türk Edebiyatında Voltaire Ve Rousseau Çevirileri", **Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi**, Sayı: 12, (2002), s. 72.

²⁶ Ali İhsan Kolcu, **Ondokuzuncu Yüzyılda Batı Edebiyatından Tercüme Edilen Şiirler Antolojisi [1859-1901]**, Gündoğan Yayınları, Ankara 1999, s. 13.

²⁷ Edhem Pertev, "Jean Jacques Rousseau'nun bir kıt'asının tercüme-i manzumesidir", **Cüzdân**, Birinci Cüzü', (1289/1873), s. 28. Konuyla ilgili ayrıntılı bilgi için: Ali Budak, **Batılılaşma Ve Türk Edebiyatı Lale Devrinden Tanzimat'a Yenileşme**, Bilge Kültür Sanat Yayınları, İstanbul 2008, s. 514-520.

²⁸ [...], "Voltaire'in hâl-i ihtizârında söylediği bir kıt'anın nazmen tercümesi", **Mecmua-i Ebüzzîya**, Numara 7, (15 Zilhicce 1297/1880), s. 212.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/8 Fall 2009*

Paşa'nın olup ve Voltaire'in vahdet-i vücud hakkında itiraf-ı aleniyesine delil olan eşârından biri" olarak tanıtılmıştır.

Son olarak **Revnağ**'ın Recaî-zade Mahmut Ekrem'in külliyatına katkısını da eklemek gerekiyor.

Recaî-zade üzerine yapılan çalışmalarda yazarın şiirlerinden üçünün ve bir mektubunun **Revnağ** mecmuasında yayınladığına dair bir kayda rastlayamadık.²⁹ M. Fâtiğ Andı'nın **Servet-i Fünûn'a Kadar Yeni Türk Şiirinde Şekil Değişmeleri** isimli çalışmasında ise Recaî-zade'nin **Revnağ**'taki şiirleri belirtilmiş, ancak hangi üst başlık ile okuyucuya sunulduklarının kaydı düşünmemiştir.³⁰ Sözü edilen şiirler, şairin **Zemzeme** serilerinde yayımlandığı bilinen şiirleri olmasına rağmen, Recaî-zade'nin hangi dergi ve gazetelerde eserlerini yayınladığının ve bunları hangi başlık ya da açıklamalarla okuyucuya sunulduğunun takibi açısından **Revnağ** mecmuasının önemi göz ardı edilemez.

Recaî-zade M. Ekrem'in "O rütbedir ki dimağında arzu-yı vatan / Verir nesim-i meşâm-ı hayâle bû-yı vatan" dizesi ile başlayan gazeli **Zemzeme II** şiir kitabına girmiş şiirlerindedir. Ancak kitapta gazelin ne amaçla kaleme alındığına dair bir kayıt bulunmaz. Kitapta "Diğer" başlığı altında yayımlanmış şiirin sonuna ise "Fi 20 Haziran sene 1291" (1875) tarihi atılmıştır.³¹ Oysa **Revnağ**'ın 1291 (1875/1876) tarihli 6. sayısında (s. 94) yayımlanan gazeli, "Bu dahi mir müşârün-ileyhin tebdîl-i âb u hevâ zımında Bursa'yı teşriflerinde inşâd eyledikleri gazeldir" başlığı ile yayımlanmıştır.

"Dem-i seher" redifli ikinci gazeli ise derginin 1291 (1875/1876) tarihli 9. nüshasında (s. 126-129) yayımlanır. Yazarın **Zemzeme I**'inde yer alan bu şiiri de kitapta sonuna "Fi 8 Mayıs 1289" (1873) tarihi atılarak yayımlanmıştır.³² **Revnağ**, gazeli okuyucuya şu şekilde tanıtılır: "Şurâ-yı Devlet muavinlerinden izzetli Ekrem Beyefendi'nin tanzîm buyurmuş oldukları gazeli. İcâz tarzlarıyla gazeli mezkûr her bir beytine şâirâne bir tarz-ı nevinde yazmış oldukları şerhdîr ki mir mûmâ-ileyhin işbu eserleri dahi hakikaten asâr-ı

²⁹ İsmail Parlatur, **Recaî-zade Mahmut Ekrem**, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara 1995; **Recaî-zade M. Ekrem Bütün Eserleri-II-III**, Yayına Hazırlayanlar: İsmail Parlatur-Nurullah Çetin-Hakan Sazyek, Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, Ankara 1997; İsmail Parlatur, **Recaî-zade Mahmut Ekrem**, Akçağ Yayınları, Ankara 2004.

³⁰ M. Fâtiğ Andı, **Servet-i Fünûn'a Kadar Yeni Türk Şiirinde Şekil Değişmeleri**, s. 140.

³¹ Recaî-zade Mahmut Ekrem, **Zemzeme II**, Matbaa-i Ebüzziya, İstanbul 1300, s. 102; **Recaî-zade M. Ekrem Bütün Eserleri II**, s. 271.

³² Recaî-zade Mahmut Ekrem, **Zemzeme I**, Matbaa-i Ebüzziya, İstanbul 1299, s. 52-58; **Recaî-zade M. Ekrem Bütün Eserleri II**, s. 188-191

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/8 Fall 2009*

sâireleri gibi erbâbı indinde makbûl ve mu‘teber tutulacağı cihetle derc-i tezyîn-i sahife-i Revnak kılındı.”

Derginin 1291 (1875/1876) tarihli 11. sayısında (s. 168-169), “Şurâ-yı Devlet baş muavinlerinden izzetli Ekrem Beyefendi’nin gazel-i bî-nazîrleri” ifadesiyle “Zülfüne vurdukça meşşâtan güzellik şâne sen / Târ u mâr eyler nice murg-ı garibin lâne sen” matla‘ı ile başlayan sekiz beyitlik gazeli yer alır.

Ayrıca **Revnak**’ın 1291 (1875/1876) tarihli 6. sayısında (s. 89-94) yine, “Şurâ-yı Devlet baş muavinlerinden izzetli Ekrem Beyefendi’nin memuren Yemen’de bulunan ehîbbâsından birilerine cevaben yazdıkları mektuptur” başlığı ile Recai-zade’nin bir mektubu yayımlanır. Bu mektup dergi tarafından letâfet üslubu örneği olarak okuyucuya sunulur.

Sonuç olarak, edebiyat tarihimizi oluşturan tüm yayımlara tek bir araştırmacının ulaşması, dikkatlice gözden geçirmesi ve incelemesi insan ömrünü, sabrını ve dikkatini aşan bir serüvendir. Ebetteki temel edebiyat tarihi kaynaklarına güvenmek bir zorunluluktur. Fakat bu durum, kaynaklar tarafından görülmemiş, eksik kalmış tüm hususların düzeltilmeden uzun yıllar kalmasına sebep olmamalıdır.

Yeni Türk Edebiyatı tarihi henüz sonlanmış ve tamamlanmış değildir. Dinamik bir yapı arz eden edebiyat tarihimiz için Cumhuriyet öncesine ait Osmanlı Türkçesinde kalmış tüm süreli yayınların araştırmacılar tarafından etkin bir şekilde taranması önemli bir sorumluluk olduğu kadar, kaçınılmaz bir gerekliliktir. Yalnızca 11 sayısı elimizde olan **Revnak** mecmuasının yeniden taranmasıyla elde ettiğimiz bu bilgiler ışığında bunu söylemek sanırız mümkündür.

KAYNAKÇA

- ANDI, M. Fâti, **Servet-i Fünûn’a Kadar Yeni Türk Şiirinde Şekil Değişmeleri**, Kitabevi, İstanbul 1997.
- BUDAK, Ali, **Batılılaşma Ve Türk Edebiyatı Lale Devrinden Tanzimat’a Yenileşme**, Bilge Kültür Sanat Yayınları, İstanbul 2008.
- DUMAN, Hasan, **Osmanlı-Türk Süreli Yayınları ve Gazeteleri (1828–1928) 2. Cilt**, Enformasyon ve Dokümantasyon Hizmetleri Vakfı, Ankara 2000.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/8 Fall 2009*

- Emin Nihad Bey, **Müsameretname Gece Hikayeleri**, Yayına Hazırlayan: M. İsmet Uzun, Tercüman 1001 Temel Eser, İstanbul [t.y.].
- Emin Nihat Efendi, **Müsâmeret-nâme**, Yayına Hazırlayan: Yrd. Doç. Dr. Salih Okumuş, Şûle Yayınları, İstanbul 2002.
- Emin Nihat, **Müsameretname**, Yayına Hazırlayanlar: Dr. Sabahattin Çağın-Dr. Fazıl Gökçek, Özgür Yayınları, İstanbul 2003.
- GÜREL, Nazlı Rânâ, **Bir Osmanlı Aydını İbrahim Edhem Paşa**, Berikan Yayınları Ankara 2004.
- İLERİ, Selim, “Müsâmeretnâme'nin Bilinmeyen Yazarı”, Zaman Gazetesi, (04 Nisan 2009, Cumartesi).
- İNAL, İbnülemin Mahmut Kemal, **Son Asır Türk Şairleri**, 3.bsk, Dergâh Yayınları, İstanbul 1988.
- KAYA, Bayram Ali, **Osman Nevres ve Divânı**, Gökkuşe Yayınları, İstanbul 2007.
- KOLCU, Ali İhsan, **Ondokuzuncu Yüzyılda Batı Edebiyatından Tercüme Edilen Şiirler Antolojisi [1859-1990]**, Gündoğan Yayınları, Ankara 1999.
- OKAY, Orhan, **Batılılaşma Devri Türk Edebiyatı**, Dergâh Yayınları, İstanbul 2005.
- NEVRES, Osman, **Divan**, Matbaa-i Amire, İstanbul 1290.
- ÖZGÜL, M. Kayahan, **Osman Nevres Hayâtı ve Eserleri**, Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1999.
- ÖZÖN, Mustafa Nihat, **Son Asır Türk Edebiyatı Tarihi**, Maarif Matbaası, İstanbul 1941.
- ÖZTÜRK, Nurettin, “XIX. Yüzyıl Türk Edebiyatında Voltaire Ve Rousseau Çevirileri”, **Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi**, Sayı: 12, (2002), s. 69-79.
- PARLATIR, İsmail, “XIX. Yüzyıl Türk Şiiri”, **Türk Dili**, Sayı: 481-482, (Ocak-Şubat 1992), s. 1-285.
- PARLATIR, İsmail, **Recaî-zade Mahmut Ekrem**, Akçağ Yayınları, Ankara 2004.
- PARLATIR, İsmail, **Recaî-zade Mahmut Ekrem**, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara 1995.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/8 Fall 2009*

-
- Recaî-zade M. Ekrem Bütün Eserleri-II-III**, Yayına Hazırlayanlar: İsmail Parlatır-Nurullah Çetin-Hakan Sazyek, Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, Ankara 1997.
- Recaî-zade Mahmut Ekrem, **Zemzeme I**, Matbaa-i Ebüzziya, İstanbul 1299.
- Recaî-zade Mahmut Ekrem, **Zemzeme II**, Matbaa-i Ebüzziya, İstanbul 1300.
- TANPINAR, Ahmet Hamdi, **XIX. Asır Türk Edebiyatı Tarihi**, Yayına Hazırlayan: Abdullah Uçman, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2006.
- TANSEL, Fevziye Abdullah, “Osman Nevres”, **MEB İslam Ansiklopedisi C.9**, Millî Eğitim Basımevi, İstanbul 1988.
- Yeni Türk Edebiyatı Antolojisi I**, Yayına Hazırlayanlar: Mehmet Kaplan-İnci Enginün-Birol Emil, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul 1974.